

РАЗДЕЛ 4

РОЛЬ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА ДЛЯ РАЗВИТИЯ ПОСТСОВЕТСКОГО ПРОСТРАНСТВА

*Броницький О. М.
г. Харьков, Украина*

ГУМАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У ДУХОВНОМУ ВИРОБНИЦТВІ ЯК УМОВА НООСФЕРІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Вступ. Незважаючи на те, що гострота світової системної кризи, що розпочалася як фінансова, вже спала, сама криза більше схоже перейшла у хронічний стан. Глобальне системне протиріччя між реальністю світової господарчої системи та необхідністю її ноосферної трансформації потребує свого розв'язання в тому числі в сфері духовного виробництва. Духовне виробництво переважно у непрямий спосіб досліджується багатьма зарубіжними та вітчизняними науковцями. Тема ця в різних ракурсах так чи інакше знаходила своє відображення в дослідженнях К. Маркса, О. Панарина, Г. Задорожного, О. Бузгаліна, В. Іноземцева, Д. Подкосова, Ю. Осипова, В. Тарасевича, В. Кутирьова, Ю. Васильчука, І. Фролова та ін.

Постановка завдання. Однак, вплив глобалізації на духовне виробництво та соціально-трудова відносини в ньому трактується досить неоднозначно. Саме тому необхідно визначити структуру цього дослідження, умови гуманізації соціально-трудова відносин в цій сфері, а для цього виявити і фактори негативного впливу в умовах глобалізації.

Результати дослідження. Ноосферізація суспільного відтворення і проявляється через духовне виробництво і багато в чому залежить від нього. Духовне виробництво може розглядатися в широкому та вузькому значенні. У безпосередньому значенні духовне виробництво – сфера суспільного відтворення, в якій відбувається процес створення духовних благ – нова інформація на рівні особового та всезагального, цінності, знання, духовна сфера людини та суспільства. В широкому значенні – духовне виробництво розглядається як весь рух духовних благ включаючи їх споживання. Взаємозв'язок соціально-трудова відносин та духовного виробництва відповідно до вищесказаного багатоаспектний.

По-перше, будь які соціально-трудова відносини в незалежності від того пов'язані вони безпосередньо зі сферою духовного виробництва, чи зі сферою матеріального, включають у себе мотиваційний аспект – значною мірою продукт духовного виробництва в широкому сенсі.

По-друге, соціально-трудова відносини в усіх сферах суспільного відтворення пов'язані з використанням предметів праці, знарядь праці, що є продуктами не лише матеріального, але й перед усім духовного виробництва, та й містять у собі його результати.

По-третє, існують безпосередньо соціально-трудова відносини в процесі духовного виробництва, тобто такі, що виникають з приводу виробництва та споживання духовних благ.

Оскільки від духовного виробництва не просто значною, але й вирішальною мірою залежить можливість гуманної соціально-економічної трансформації, гуманізація соціально-трудова відносин у духовному виробництві, олюднення й гуманізація духовно-

го виробництва є гостро актуальною задачею, тим більш, що це неодмінно впливатиме на всі соціально-трудова відносини – системостворюючи суспільні відносини. Крім того, по суті значною мірою за змістом співпадають ноосферизація соціально-економічної системи та експансія вільних форм духовного виробництва – одночасне поглиблення, розширення сфери впливу та всеохватне проникнення.

Духовне виробництво, отже й процес його гуманізації можливо досліджувати за різними зрізами – наприклад, через етапи формування й розвитку суб'єкта духовного виробництва – передосвітній, освітній, постосвітній; через різні сфери духовного виробництва – науку, мистецтво, соціальну творчість, освіту, та інше. Перший варіант структуризації дослідження в даному випадку є найбільш зручним для нашого аналізу.

Передосвітній етап формування суб'єкта духовного виробництва в першу чергу пов'язаний з сім'єю, що означає необхідність батьків дитини внаслідок участі у соціально-трудова відносинах мати як матеріальні ресурси для належного виховання, так і час, і бажання присвячувати себе цьому процесу. Весь процес виховання відбувається з використанням продуктів духовного виробництва, на нього впливає не лише та атмосфера, що безпосередньо створюється сім'єю, але й духовна атмосфера суспільства як продукт духовного виробництва у широкому розумінні. Серед факторів дегуманізації соціально-трудова відносин, що притаманні економічним реаліям України на цьому етапі можна назвати наступні: стан духовної небезпеки, який виявляється у атмосфері недовіри, взаємного відчуження, атомізації, користі, гедонізму, егоїзму, байдужості, тощо; у сфері соціально-трудова відносин це проявляється у спотворених формах мотивації – нівелюванні соціального служіння, у професійних деформаціях особистості, синдромі емоційного вигоряння, кар'єризмі, а також, у низькому рівні трудових доходів при одночасному великому завантаженні. Крім того, через загальне викривлення ціннісного середовища, суспільна повага до найбільш важливих для формування особистості професій змінилась на зневагу, а ті види діяльності та практик які раніше вважались маргінальними та засуджувались, у сучасних умовах стають чи не найбільш престижними. В цілому відбувається активне витіснення з інформаційного простору продуктів духовного виробництва та їх заміщення продуктами перетворених форм духовного виробництва. Гуманізація соціально-трудова відносин, пов'язана з цим етапом передбачає на загальному рівні зміну духовної атмосфери суспільства, актуалізацію сутнісних людських цінностей при одночасному обмеженні, а в ідеалі забороні продуктів антидуховного виробництва, що призводять до руйнації суспільної моралі та впливають деструктивним чином на стан духовної безпеки суспільства, а через неї й на стан загальної безпеки. Що безпосередньо стосується гуманізації соціально-трудова відносин на першому етапі формування суб'єкта духовного виробництва, то відповідно для суб'єктів соціально-трудова відносин, які причетні до виховання дитини, необхідно як підвищувати доходи, при зниженні навантаження (не для формування в них необмеженого споживацького гедонізму, а для збереження в них почуття гідності та забезпечення саме сутнісних, олюднюючих потреб), так і забезпечувати необхідний рівень соціальної поваги. Крім того, необхідно прагнути створити таку мотивацію, як в сім'ї, так і в роботі, яка б найбільше відповідала людській сутності як для батьків та професіоналів, що оточують дитину, так і для дитини. Знаючи, що спілкування більш значуще та вплив тим глибший, чим менша дитина, необхідно збільшувати вимоги до професійних та особистих якостей тих, хто оточую людину в більш ранньому віці. І, якщо на перший погляд, цей етап формування суб'єкта духовного виробництва прямо з духовним виробництвом у безпосередньому його значенні

не пов'язаний, однак саме в цей період дуже важливо, щоб в інформаційному середовищі переважали продукти духовного виробництва, а не їх сурогати й симулякри, оскільки в цей період тільки зароджується вміння відрізнити справжнє і цінне від штучного та шкідливого. Більш того, чим менша дитина тим більш вірогідно в неї збереглося відчуття цілісності світу та взаємопов'язаності усього, отже важливо, щоб світовідчуття знайшло відповідний зв'язок з світоглядом, тобто ноосфер не мислення та планетарна відповідальність у ідеальному варіанті повинні формуватися з самого раннього віку.

Освітній етап формування суб'єкта духовного виробництва вже пов'язаний з духовним виробництвом більш безпосередньо, оскільки викладачі, що виконують професійні обов'язки, повинні бути не лише формально, а й реально суб'єктами духовного виробництва. У свою чергу, це передбачає по-перше, наявність створених з метою творчого розвитку програм в системі середньої та вищої освіти, а по-друге, наявність кадрів, що здатні максимально реалізувати закладене програмою, при необхідності скоректувати її з метою інтелектуалізації та гуманізації освітнього процесу [1].

У разі гуманізації двох попередніх етапів формування суб'єкта духовного виробництва цей суб'єкт з потенційного перетворюється на актуального й займається колективною чи індивідуальною творчістю. Однак, в залежності від того які соціально-трудові відносини сформовані в духовному виробництві залежить і можливість суб'єкта реалізувати свої здібності, вплинути на соціально-економічний розвиток. У свою чергу, гуманне відтворення самого духовного виробництва і всього суспільного відтворення залежить від того на скільки в духовному виробництві переважають внутрішні потенції його розвитку, а на скільки тенденції негуманного суспільного відтворення. У соціально-трудових відносинах духовного виробництва факторами дегуманізації є комерціалізація, викривлення мотивації, відсутність розвинених ціннісних орієнтирів, спрямованості на цілісність та сотеріологічне знання, безвідповідальність. Крім того, постмодерн, що значною мірою підкоряє собі духовне виробництво впливає на всі його сфери в такий спосіб, що унеможлиблює інтеграцію знання та перевірку його справжності. Гуманізація соціально-трудових відносин на цьому етапі передбачає дистанціювання духовного виробництва від влади транснаціонального капіталу, спрямування всіх сфер духовного виробництва на формування глобалізму Просвіти, гуманну ноосферизацію буття. Звичайно, що складність гуманізації соціаль-нотрудових відносин у духовному виробництві полягає й у тому, що кожна зі стадій формування суб'єкта духовного виробництва зберігає спадковість попередньої, відпо-відно, безпосередньо процес виробництва духовних благ буде впливати на наступне покоління в тому числі. Цілком зрозуміло, що гуманізація духовного виробництва повинна бути цілісною, спрямованою на формування цілісного світогляду і гармонійного розвитку. Насправді дуже великий обсяг інформації, що створюється у духовному виробництві, точніше в його перетворених формах не тільки не може бути засвоєним в якості знань, але й руйнує творчі здібності, та здійснює деструктивний вплив на весь внутрішній світ людини, що призводить до відтворення негативних форм духовного виробництва та суспільних відносин в цілому. На наш погляд, при тому, що всі заходи з гуманізації соціально-трудових відносин повинні здійснюватися комплексно, у взаємоузгодженні, все ж можна виокремити аспект найбільш важливий для зміни. Це – наявність інтелектуальної власності – механізму, що дозволяє не лише гальмувати розвиток духовного виробництва, позбавляти країни інтелектуальних ресурсів, створювати концентрацію цих ресурсів переважно в країнах золотого мільярду, але й крім того «скла-

дається система, яка дозволяє управляти доступом до корпоративно-мафіозно привласнених цим шляхом досягнень культури та відповідно – управляти спрямованістю розвитку культури на основі розповсюдження однієї інформації та переслідування тих, хто розповсюджує іншу...» [2, С. 424–425]. Викривлення вектору розвитку духовного виробництва, звуження соціального середовища його розвитку, процес саморуйнації та самознищення духовного виробництва, що великою мірою відбувається за допомогою механізму інтелектуальної власності, потребує звільнення духовного виробництва від нього. Необхідність застосування інтелектуальних прав власності пояснюється як потужний вплив на розвиток духовного виробництва, адже доходи від авторських прав є стимулом для творчих особистостей, однак найбільш впливовою мотивацією творчості не може бути мотивація зовнішня, сукупний світовий досвід демонструє зворотне – найвидатніші твори мистецтва й науки створювались завдяки духовним спонуканням авторів. Що стосується звуження соціальної бази розвитку духовного виробництва через інтелектуальну ренту яка служить інструментом інформаційного відчуження, через елітаризацію освіти, це не лише обмежує кількість суб'єктів духовного виробництва, але й призводить до його деградації. Таким чином, внутрішня духовна мотивація означає набагато більше для розвитку духовного виробництва, ніж матеріальна стимуляція, яка може суперечити моральній мотивації, наприклад, коли суб'єкт духовного виробництва створює вигідну теорію, що викривляє дійсність. Розвиток цілісної духовної мотивації можливий за умови актуалізації вічних цінностей у суспільстві, звільнення інформаційного простору від забруднення інформаційними шлаками, створення стану духовної безпеки. Гуманізація соціально-трудова відносин повинна привести до гуманізації трудових відносин всієї соціально-економічної системи та ноосферізації всіх сфер суспільного відтворення.

Висновки. Важливою складовою гуманізації праці в сфері створення духовних благ є гуманізація структури потреб, притому не лише актуалізованих суб'єктів духовного виробництва, а й всього народу. В ідеальному стані для дорослої людини в її індивідуальній ієрархії потреб провідне місце повинні займати духовні потреби, включаючи духовно-соціальні; а утилітарні потреби повинні обмежуватися рівнем сутнісної раціональності та підпорядковуватись головним ціннісним потребам. Орієнтація соціально-економічного розвитку на максимізацію задоволення потреб є не раціональним без уточнення того які потреби треба задовольняти і в яких межах, а які залишати без задоволення. Більше того, потреби значною мірою результат структурного та безструктурного управління, хоча першопричиною їх є природа людини. Тому необхідно досліджувати і процес формування потреб і можливості його гуманізації та ноосферізації, оскільки можливо формувати й ноосферні потреби, як прагнення відповідальності за всесвіт та прагнення космоцентричної творчості. В цілому необхідно досліджувати соціально-трудова відносини в сфері духовного виробництва як однієї з найважливіших сфер для гуманізації та ноосферного розвитку суспільного відтворення, а нерозкритих аспектів цієї теми ще дуже багато.

Список літератури: 1. Броницкая В. В. Образование в системе духовного производства / В. В. Броницкая // Социальная экономика. – 2009. – № 3-4 (июль-декабрь). – С. 104–109. 2. Форд и Сталин: о том как жить по-человечески. Альтернативные принципы глобализации / Концепция Общественной Безопасности. Внутренний Преди́ктор СССР. – Санкт-Петербург, 2002. – 432 с.

*Броницкая В. В.
г. Харьков, Украина*

ДУХОВНЫЙ КАПИТАЛ: СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ И РОЛЬ В ДУХОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Введение. Посткризисная трансформация современного мира, к сожалению, не происходит по сценарию противоположному тому, который и привел мировую социально-экономическую систему к кризису, не смотря на определенные отдельные изменения по гуманизации развития. Глобальные изменения должны касаться всей системы общественного воспроизводства, и прежде всего духовного производства. В свою очередь, духовное производство являясь совместно с культурой областью создания духовного капитала, является наряду со всеми остальными сферами общественного воспроизводства их «потребителем», но потребителем специфическим – могущим как безвозвратно уничтожить этот ресурс, так и создавать его в качестве неразменного богатства. Духовный капитал в качестве социально-экономической категории в силу своей исключительной важности в процессе общественного воспроизводства должен быть всесторонне исследован. То, что духовный капитал не обнаруживал себя, прежде всего в материальном производстве в системе преобладания регламентированного труда, не говорит о нем как о новом явлении, возникшем в общественном производстве совсем недавно, одновременно с нанотехнологиями, например. Просто для выявления роли духовного капитала в социально-экономической системе понадобилось как минимум существенная общая деалгоритмизация деятельности, ослабление структурных жестких детерминистских связей в системе производства. Тема духовного капитала в качестве социально-экономической категории как отдельная системноразработанная еще не создана на сегодняшний момент, однако вклад в ее возникновение внесли А. Панарин, Г. Задорожный, А. Субетто, С. Тютюнникова, Ю. Васильчук, А. Чухно и др.

Постановка задания. Однако, как было сказано ранее, эта теория еще не является оформленной в отдельную, а скорее существует как растворенная во многих других. Изменения, которые происходят в современном мире и повышают вероятность катастрофических сценариев развития, требуют оформления и осмысления этой темы. Это предполагает определения социально-экономического содержания духовного капитала, и анализа его роли в системе духовного производства и роли во всей системе общественного воспроизводства и социально-экономической трансформации общества. Определить духовный капитал можно как самовозрастающее (условно) благо, созидающий и структурный элемент духовности общества, его духовной безопасности, и более того, основанием общественного воспроизводства, сохраняющем человеческую идентичность. В системе духовного производства он является условием, фактором и продуктом (или составной частью продукта), в материальном производстве он проявляется в системе мотиваций и в системе производственных отношений как составной элемент.

Результаты исследования. Духовный капитал находится в сложном, неоднозначном отношении с такими видами капитала как социальный, человеческий, интеллектуальный, культурный.

Духовный капитал выступает структурным элементом человеческого капитала (при всей условности этого термина, считаем возможным его использование с определенными оговорками), однако не поглощается этим понятием, скорее следует говорить о том, что у духовного и человеческого капитала есть область взаимопокрытия. Можно отметить, что духовный капитал проявленный в большей мере в человеческом придает